

Tarih Okulu
Ocak – Nisan 2010
Sayı VI, 273-276.

Mahir AYDIN, **Girit Sarı Kitap**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008 ISBN 978–605–396–013–3, 133 sayfa.

N. Betül ÇELİK*

Girit, Akdeniz’i Ege’den ayıran bir konumda olup 8259 km² büyüklüğündedir. Batı-doğu istikametinde uzunluğu yaklaşık 260 km, genişliği ise 15–50 km arasında değişmektedir.¹ Kıbrıs’tan sonra Doğu Akdeniz’in ikinci büyük adası olan Girit, Adalar ile Akdeniz’i birbirinden ayıran sınır özelliği taşımakla birlikte Mora, Anadolu ve Kuzey Afrika’yı deniz üzerinden birbirine bağlamaktadır. Ada; Karadeniz, Marmara ve Adalar Denizi’nden Akdeniz’e uzanan deniz yolu ile Doğu Akdeniz’de Suriye, Güney Anadolu ve Mısır’dan geçen deniz yollarının güzergâhı üzerinde bulunmaktadır. Bu coğrafi konumu itibarıyla Girit, Doğu Akdeniz’deki askeri ve ticari faaliyetlerin kontrol edilmesi açısından stratejik bir öneme sahiptir.² Bu önemi dolayısıyla Akdeniz havzasında kurulan devletlerin ilgi odağı haline gelmiştir.

Türklerin Girit ile ilişkilerinin Anadolu Selçuklu Devleti’nin yıkılmasından sonra ortaya çıkan Türk beylikleri ile Venedik arasında yapılan anlaşmayla başladığı söylenebilir.³ Venedik doğu ticaretini Girit Dukalığı aracılığı ile yaptığından Türklerle Venedik’in ticari ilişkileri direkt ya da dolaylı olarak Girit üzerinden gerçekleşiyordu. Bu bağlamda Venedik’in Girit Dukalığı vasıtasıyla 1331’de Menteşeoğulları ve 1337’de Aydınöğulları ile yaptığı ticaret anlaşmaları bunun ilk örnekleri kabul edilebilir.⁴

* Arş. Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Karaman.
E-mail: nbetulcelik@hotmail.com.

¹ Cemal Tükin, “Girit”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 85.

² Vahit Cermil Urhan, *1908–1913 Tarihlerinde Girit Olayları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 1.

³ Midhat Aydın, “Girit Ayaklanması’nın (1866–1869) Ortaya Çıkışı ve Uluslar Arası Bir Sorun Haline Gelişinde Yunanistan’ın Rolü”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl. 11, S. 1, Nisan 2007, s. 114.

⁴ *A.g.m.*, s. 115.

Osmanlı Devleti ile Girit ilişkileri ise 1538’de Osmanlılar’ın Girit’e düzenlediği fetih amacı taşımayan akınlarla başlamıştır.⁵ 1645’te Sultan İbrahim döneminde Ada fethedilmek istenmiş ancak sadece Hanya Osmanlıların eline geçmiştir. Ada’nın fethi ise 1669 yılında Kandiye’nin alınmasıyla tamamlanabilmiştir.⁶

1789 Fransız İhtilali ile ortaya çıkan milliyetçilik akımı Ada halkını etkilemiş, Avrupalı devletlerin kışkırtmaları ve Filiki Eteryay Cemiyeti’nin çalışmaları neticesinde de Ada’da isyanlar patlak vermeye başlamıştır. İlk isyan Mora isyanına paralel olarak 1821’de çıkmıştır. Bu tarihten itibaren Ada’da aralıklarla isyanlar çıkmaya devam etmiştir. Bunun üzerine 1868 yılında Osmanlı Devleti Girit’e bazı ayrıcalıklar vermiş, fakat verilen bu haklar Ada halkını memnun etmemiştir. 1877–1878 Osmanlı-Rus savaşından yaralanan Yunanistan’ın kışkırtmasıyla Girit’te tekrar isyan çıkmış ve bunun sonucunda Gazi Ahmet Muhtar Paşa tarafından Halepa Sözleşmesi yayınlanmıştır.⁷ Ne yazık ki bu ferman da Girit’teki durumu düzeltmemiş ve Türk-Yunan ilişkileri içinde Girit her zaman bir ihtilaf konusu olarak kalmıştır. Neticede 5 Ekim 1908’de Yunanistan, Ada’nın kendisine bağlandığı ilan etmiştir.⁸ Balkan Savaşları’nın ardından imzalanan Londra (30 Mayıs 1913) ve Bükreş (10 Ağustos 1913) Anlaşmaları ile de Osmanlı Devleti Girit’in Yunanistan’a katılmasını kabul etmiştir.⁹

Girit’in fethi kadar kaybı da Osmanlı Tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle Girit, Türk tarihçilerinin ilgi odağı olmuş ve bu konuda pek çok çalışma yapılmıştır.¹⁰ Bu çalışmalar bize konuyla ilgili ayrıntılı bilgiler vermektedir. Burada tanıtacağımız eser, Girit meselesine genel bir bakış niteliğindedir; bazen olayların ayrıntılarına takılıp genel planda görüneni kaçırmamamız gerektiğini bizlere gösterir. Bu nedenle kitapta olaylarla ilgili

⁵ Vahit Cemil Urhan, *a.g.e.*, s. 2.

⁶ Sina Akşin vd., *Türkiye Tarihi 3 (Osmanlı Tarihi 1600-1908)*, İstanbul 2002, s. 31.

⁷ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih(1789–1999)*, İstanbul 2000, s. 225–374.

⁸ *A.g.e.*, s.415.

⁹ Cemal Tukin, *a.g.m.*, s. 93.

¹⁰ Bu konudaki çalışmalar için bkz: A. Nükhet Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, Ankara 2006; Ersin Gülsoy, *Girit’in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması (1645-1670)*, İstanbul 2004; Ali İhsan Gencer, *Girit’ten Kıbrıs’a Yunan Yayılmacılığı, Girit Nasıl Kaybedildi*, Lefkoşa 200; Melike Kara, *Girit Kandiye’de Müslüman Cemaati (1913-1923)*, İstanbul 2008; Nuri Adıyeke, “Girit Seferine Koyulan Son Nokta: Kandiye’nin Fethi ve Psikolojik Sonuçları”, *XIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara 4-8 Ekim 1999)*, C. III. ks. II., Ankara 2002.

ayrıntılar yoktur. Yazar ayrıntıları vermek yerine merak eden okuyuculara konuyla ilgili referanslar vermiştir. Ayrıca kitapta, geçmişle bugün arasında bağlantı kurularak Girit meselesi çerçevesinde günümüz sorunlarına da farklı bir bakış açısı getirilmektedir.

Kitap, ismiyle de oldukça dikkat çekmektedir. Bu konuyla ilgili olarak eserin yazarı Mahir Aydın neden böyle bir isim seçtiğini şu şekilde açıklamaktadır: “*Girit’in uluslar arası sorun olduğu 1896–1898 yılları arasında, altı adet renkli kitap yayınlanmıştır. Yunanistan Beyaz Kitap, İngiltere Mavi Kitap ve Fransa da dört adet ayrı Sarı Kitap yayınlanmıştır. Bu kitap Fransa’nın Girit konusunda yayınladığı Sarı Kitap serisinin sonuncusudur.*”¹¹

Toplam 133 sayfadan oluşan kitap, Sunuş ve Kaynaklar dışında dört bölümden meydana gelmektedir. Sunuş kısmının ardından I. bölüm “Doğu Akdeniz’in Kapısı Girit” başlıklıdır. Bu bölümde Girit’in coğrafi özelliklerinden ve jeopolitik konumundan bahsedilmektedir. Girit’in Türkler ve hâkim olunan coğrafya açısından önemi konusunda Evliya Çelebi ve tarihçi Ahmet Lütü Efendi’nin ifadelerine yer verilmektedir. Ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde yer alan belgeler yayınlanarak bu önem pekiştirilmiştir.

İkinci bölümün başlığı “Avrupa Politikasına Giden Girit” şeklindedir. Bu bölümde Türk egemenliğindeki Girit’te ortaya çıkan ayaklanmalardan söz edilmiştir. Kitapta sadece ilk isyanın tarihi verilmiş, ayrıntılara girilmemiştir. Ancak yazar merak eden okuyuculara referanslar vermiştir. Kitapta genel bir çerçevede ele alınan Girit sorunu, farklı bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Bu kısımda Girit meselesinin aşamaları yıl, gerekçe ve sonuç şeklindeki bir tablo ile sunulmuştur. Girit’in Yunanistan’a katılmasında payı olan olaylar da yine maddeler halinde verilmiştir. Ada’da görev yapan valiler ile sancaklara göre Ada’daki Rum ve Türk nüfusundan da bu bölümde bahsedilmiştir. Osmanlı devlet yöneticilerinin Girit’teki duruma ilişkin uyarıları belgelere dayanılarak ifade edilmiştir. Girit’in önce bağımsızlık, sonrasında ise Yunanistan’a katılması sürecinde Avrupalı devletlerin yürüttükleri politikalar da bu bölümde aktarılmıştır.

Üçüncü bölüm “Renkli Kitaplar ve Girit” başlığını taşımaktadır. Burada Girit’e en çok ilgi duyan ülkenin Fransa olduğundan ve bu ilginin sebeplerinden bahsedilmektedir. Girit’le ilgili yayınlanan renkli kitapların tarihleri ve

¹¹ Mahir Aydın, *Girit Sarı Kitap*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 9.

N. Betül Çelik

yayınlandıkları yerler hakkında bilgi verilmiştir. Eserde bu konudaki ilk renkli kitabın 1896 yılında Yunanistan'da yayımlandığı ve bunun üzerine Osmanlı Devleti'nin aldığı tavır, belgeler ışığında bizlere sunulmuştur. Yine bu bölümde sadece Girit meselesi değil Ermeni meselesi konusunda da yayınlanan renkli kitaplar, yılları ve yayımlandıkları ülkeler hakkında bilgi verilmektedir.

Son bölüm olan “Sarı Kitap (Belgeler)” ise 15 Ekim–1 Aralık 1898 tarihleri arasındaki 74 adet belgeden ibarettir. Bu belgeler Fransız devlet görevlilerinin (Girit'teki konsoloslar, elçiler, maslahatgözarlar ve dışişleri bakanı) kendi aralarındaki yazışmaları içerir. Belgeler sayıca az olmasına rağmen içerikleri bakımından büyük bir öneme sahip olup, Fransa'nın Girit'teki durumuyla ne derece yakından ilgilendiğini bizlere göstermektedir.